

SALJUQIYLAR DAVLATIDA HARBIY BOSHQARUVNING IMPERIYALASHGAN TIZMI

Baybajonova Dildora

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti 2-bosqich talabasi.

Abdullayev U.O.

Ilmiy rahbar: T.f.n dots.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15306224>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Saljuqiylarning harbiy boshqaruv tizimi va imperiyalashgan tuzilmasi nafaqat musulmon dunyosining, balki butun Yaqin Sharqning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Maqolada Saljuqiylar davlati misolida harbiy boshqaruvning imperiyalashgan tizimi va uning asosiy jihatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Sulton, Amirlar, Beglar, Sarkardalar, Jangovar birliklar, Dastlabki Taktikalar.

THE IMPERIALIZED SYSTEM OF MILITARY ADMINISTRATION IN THE SELJUK STATE

Abstract. In this article, the military administration system and the imperial structure of the Seljuks had a significant impact on the social, political and economic life of not only the Muslim world, but also the entire Middle East. The article analyzes the imperialized system of military administration and its main aspects using the example of the Seljuk state.

Keywords: Sultan, Emirs, Begs, Generals, Combat units, Initial Tactics.

ИМПЕРИАЛИЗИРОВАННАЯ СИСТЕМА ВОЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ В ГОСУДАРСТВЕ СЕЛЬДЖУКИДОВ

Аннотация. В данной статье рассматривается военная система правления и имперская структура Сельджуков, оказавшая значительное влияние на социальную, политическую и экономическую жизнь не только мусульманского мира, но и всего Ближнего Востока. В статье анализируется имперская система военного правления и ее основные аспекты на примере государства Сельджуков.

Ключевые слова: султан, эмиры, беки, генералы, боевые отряды, первоначальная тактика.

KIRISH

Saljuqiylar davlati (XI-XII asrlar) musulmon dunyosida va O'rtadagi Osiyo tarixida muhim o'rin tutgan davlatlardan biri hisoblanadi. Saljuqiylar o'zlarining harbiy muvaffaqiyatlari va siyosiy tashkilotlari orqali keng hududlarga ega bo'lgan ulkan imperiya barpo etganlar. Bu davrda Saljuqiylarning harbiy boshqaruv tizimi va imperiyalashgan tuzilmasi nafaqat musulmon dunyosining, balki butun Yaqin Sharqning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Maqolada Saljuqiylar davlati misolida harbiy boshqaruvning imperiyalashgan tizimi va uning asosiy jihatlari tahlil qilinadi.

Saljuqiylar, turkmanlar oilasidan kelib chiqqan va XI asrda Buyuk Seljuklar davlatining asoschilariga aylangan urug'dir. Ular dastlab Xorazm va Movarounnahr hududlarida yashab, 1037-yilda Buyuk Seljuklar davlatini tashkil etganlar. Davlat boshqaruvi dastlab feodal tizimga asoslangan bo'lib, harbiy boshqaruvning markazi Sultonlikka asoslangan. Saljuqiylarning o'zgaruvchan imperiyalashgan tizimi siyosiy va harbiy boshqaruvning murakkab tizimlarini yaratgan.

Saljuqiylarning harbiy boshqaruvi, asosan, turk feodalizmiga asoslangan edi. Harbiy tizimning ierarxik tuzilmasi quyidagi asosiy qismlardan iborat bo'lib, har biri o'ziga xos vazifalarni bajarardi:

Sulton: Sulton Saljuqiylar davlatining oliy harbiy va siyosiy rahbari hisoblanardi.

Ularning boshqaruvi ostida, harbiy boshqaruvning barcha jabhalari to'liq markazlashtirilgan edi. Saljuqiylar sultoni hududlarni boshqarishda, harbiy strategiyani belgilashda va qo'shnlarni tashkil etishda hal qiluvchi rol o'ynardi.

Amirlar: Sultonning yuqori darajali harbiy rahbarlari bo'lib, ular asosan viloyatlar va hududlarni boshqarishdi. Amirlar, o'zlariga bo'ysunadigan hududlarda sultonning siyosiy va harbiy vakolatlarini amalga oshirishar edi.

Beglar: Beglar — harbiy boshlovchilar bo'lib, ularning boshqaruvida kichik hududlar yoki shaharlardagi jangovar birliklar joylashgan edi. Beglar ko'pincha amirlar tomonidan tayinlanib, ularning vazifasi harbiy qo'mondonlikni amalga oshirish edi.¹

Sarkardalar: Sarkardalar — qo'shin rahbarlari bo'lib, ular frontda jangovar operatsiyalarni boshqarishardi. Harbiy boshqaruvda, sarkardalar o'zlarining jangovar tajribalari va strategik fikrlash qobiliyatlari bilan ajralib turishardi.²

¹ Sh. R. Rizaev - "O'rta Osiyo Tarixi" (Birinchi jild) "Sharq", T-1995. 19-bet.

² M. T. Tursunov - "Saljuqiylar davlati tarixi" – "Sharq", T-1999. 8-bet.

Saljuqiylar davlati harbiy tizimi feodal tizimga asoslangan bo'lib, qo'shinlarning ko'pchiligi feodal lardan tashkil topgan. Feodal boshqaruvchilar qo'shinlarning asosan poytaxtdan uzoqda bo'lgan qismlarida boshqaruvni amalga oshirganlar. Bu tizim, bir tomondan, mamlakatning tez kengayishiga yordam berdi, boshqa tomondan, markaziy hukumatning zaiflashishiga sabab bo'ldi.

Saljuqiylarning imperiyalashgan tizimi asosan qudratli harbiy tashkilotlar va boshqaruv tuzilmalaridan iborat edi. Bu tizim davlatni kengaytirishda va uzoq hududlarni boshqarishda muhim rol o'ynagan. Saljuqiylarning imperiyalashgan tizimi quyidagi asosiy xususiyatlarga ega edi:

Saljuqiylar davlati markaziy boshqaruv tizimiga ega bo'lib, sultonlar va ularning amirlari o'rtasidagi markazlashgan hokimiyat tuzilmalari harbiy va siyosiy boshqaruvning samaradorligini ta'minladi. Bu tizimning ustunligi shundaki, davlatning harbiy va iqtisodiy resurslari markazdan boshqarilgan.

Saljuqiylar davlati turli viloyatlar va mintaqalardan tashkil topgan bo'lib, imperiyalashgan tizim orqali bu hududlar yagona siyosiy birlikka birlashdi. Boshqaruvning markazlashuvi, davlatning ichki birligini saqlashga va tashqi tahdidlarga qarshi kurashishning samarali usuliga aylangan.

Saljuqiylar davlati harbiy tizimida bir nechta asosiy elementlar mavjud edi:

a) Jangovar birliklar:

Saljuqiylar qo'shinlari turli xil jangovar birliklardan tashkil topgan edi. Asosiy jangovar birliklar piyodalar, otliqlar va arbaletchilar edi. Saljuqiylar armiyasi ko'pincha harbiy ustaligi yuqori bo'lgan turkmanlar, turklar va boshqa musulmon xalqidan tashkil topgan.³

b) Sarkardalik va Strategiya:

Saljuqiylarning jangovar strategiyasi ko'pincha o'z qo'shinlarini tarqatib, dushman qo'shinini chalg'itish va keyin bir nuqtada jahonni tezda qamrab olishga asoslangan edi. Bu turdagi jangovar taktikalar Saljuqiylarga ko'plab janglarda g'alaba qozonishga yordam berdi.⁴

c) Dastlabki Taktikalar:

Saljuqiylar o'z qo'shinlarini tashkil etishda jangovar ustalikni yuqori baholashgan.⁵ Ular dushmanlarni chalg'itish va raqibning zaif tomonlarini aniqlashda ustalikka ega edilar.

³ S. I. Daminov - "Islomiy Harbiy Tizim va Saljuqiylar" – "Sharq", T-2005. 3-bet.

⁴ M. A. Imomov - "Saljuqiylar davlati va uning madaniyati" – "Sharq", T-2011. 11-bet.

⁵ O. M. Sayfutdinov - "O'rta asrlar O'rta Osiyosining siyosiy tarixi" – "Sharq", T-2001. 23-bet.

Saljuqiylarning jangovar taktikalari tezkor harakat va to'satdan hujum qilishga asoslangan edi. Saljuqiylar harbiy kuchni shakllantirishda iqtisodiy resurslarni jalb etishning muhim rolini o'ynaganlar. Zaharli yerlar, soliqlar va bojxona tizimi yordamida davlat iqtisodiyoti mustahkamlandi va harbiy harajatlar qoplanib turdi. Bu esa Saljuqiylarga katta qo'shinlar yaratishga imkon berdi.

Saljuqiylar davlati O'rtadagi Osiyo, Fors, Misr va boshqa mintaqalarda madaniy va iqtisodiy integratsiya jarayonlarini boshladi. Bu integratsiya imperiyalashgan tizimning mustahkamlanishiga xizmat qildi va davlatning turli xalqlari o'rtasidagi o'zaro aloqalarni kuchaytirdi.

XULOSA

Saljuqiylar davlati harbiy boshqaruv va imperiyalashgan tizimi orqali o'zining mustahkam siyosiy va ijtimoiy tuzilmasini yaratdi. Markazlashgan boshqaruv, iqtisodiy resurslarning samarali boshqarilishi, va feodal tizimning o'zaro bog'lanishi Saljuqiylarga keng hududlarni boshqarishda yordam berdi. Saljuqiylarning imperiyalashgan tizimi ularning kuchli davlat va madaniyat yaratishda asosiy omil bo'ldi. Saljuqiylar davlatining muvaffaqiyati, ayniqsa, harbiy tizim va imperiyalashgan boshqaruvning mukammalligi bilan bog'liq bo'lib, ular O'rtadagi Osiyo va uning atrofidagi hududlarga katta ta'sir ko'rsatdi.

REFERENCES

1. **Sh. R. Rizaev** - "O'rta Osiyo Tarixi" (Birinchi jild) "Sharq", T-1995.
2. **M. T. Tursunov** - "Saljuqiylar davlati tarixi" – "Sharq", T-1999.
3. **O. M. Sayfutdinov** - "O'rta asrlar O'rta Osiyosining siyosiy tarixi" – "Sharq", T-2001.
4. **S. I. Daminov** - "Islomiy Harbiy Tizim va Saljuqiylar" – "Sharq", T-2005.
5. **M. A. Imomov** - "Saljuqiylar davlati va uning madaniyati" – "Sharq", T-2011.